

שלומי יעקובי הלוי יצ"ו

ישיבת אורות אשקלון

אמירת אנא בכח ולמנצח לאחר ספירת העומר

אנא בכח - כוונה או אמירה
בירור פסיקת ההלכה

אנא בכח מקורו ועניינו
למנצח בצורת המנורה מקורו ועניינו

ברוב הסידורים לאחר סדר ספירת העומר מסודר לומר למנצח בנגינות ואח"כ תפלת אנא בכח, אמנם בסידור קול אליהו מגלה דעתו מורנו ורבנו ועטרת ראשנו הגר"מ אליהו זצ"ל שיש להקדים אנא בכח ללמנצח. במאמר זה נשתדל בעזה"י לברר את דעת הרב זצ"ל.

אנא בכח מקורו ועניינו

איתא בגמ' (קידושין עא.):

"ת"ר בראשונה שם בן שתים עשרה אותיות היו מוסרין אותו לכל אדם וכו' אמר רב יהודה אמר רב שם בן ארבעים ושתים אותיות אין מוסרין אותו אלא למי שצנוע ועניו ועומד בחצי ימיו ואינו כועס ואינו משתכר ואינו מעמיד על מדותיו וכל היודעו והזהיר בו והמשמרו בטהרה אהוב למעלה ונחמד למטה ואימתו מוטלת על הבריות ונוחל שני עולמים העולם הזה והעולם הבא."

ופירש גאון עוזנו ותפארתנו בעל בא"ח בספרו "בן יהודע" (קידושין עא.) שלפי פשוטו מדובר על תפילת אנא בכח שבה רמוז שם זה, ואי אפשר למוסרו אלא למי שיש בו את ששת הדברים שהגמ' מונה שהם א. צנוע, ב. ענו, ג. עומד בחצי ימיו, ד. לא כועס, ה. לא משתכר, ו. אינו מעמיד על מדותיו. (רבנו הבא"ח מוסיף שאפשר גם לפרש שמדובר על שם הויה דאלפין כפי שנו' בדברי האר"ז"ל אך בפשטות נראה מכוונתו לאנא בכח.)

הגמ' בסנהדרין (צ.) מונה את אלו שאין להם חלק לעולם הבא, ודעת אבא שאול היא שמי שהוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעוה"ב, וז"ל הגמ':

"כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר אלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים ואפיקורוס ר"ע אומר אף הקורא בספרים החיצונים והלוחש על המכה ואומר כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו וגו'."

בגמ' בעבודה זרה (יז:) מסופר ששאלו הרומאים את ר' חנינא בן תרדיון מדוע עסק בתורה, ואמר להם כאשר ציונו ה' אלהי. גזרו עליו שריפה ואשתו להריגה ואת בתו הושיבו בקובה של זונות.

ושאלה מדוע נגזר עליהם כך? מביאה הגמ' את האיסור להגות את שם ה' באותיותיו ור' חנינא הגה. ואף שעשה זאת בהיתר כדי להתלמד, עדיין למדרגתו היה זה חיסרון כיון שעשה זאת בפרהסיא.

ורש"י פירש שהיה הוגה את השם באותיותיו הן ארבעים ושנים אותיות ועושה בו מה שליבו חפץ.

התוס' חולקים, וסוברים שהכוונה לשם הויה. שאסור לפרש את שם הויה בפיו, כפי שכתוב: לא כשם שאני נכתב אני נקרא אני נכתב בשם הויה אך נקרא בשם אדנות.

כך גם מפרש הרא"ש במסכת יומא (פרק ח' סי' י"ט) וכן דעת רבנו הב"ח בכן יהוידע עבודה זרה שם ומביא טעם יפה ע"פ הקבלה.

רבנו האריז"ל בשער הכוונות (דרוש ספירת העומר) כותב כך:

"גם יכוון כוונה אחרת והיא בשם בן מ"ב הרמזו בראשי תיבות תפלת אנא בכח גדולת כו' שהוא אבגית"ץ וחבריו שהם ז' שמות ובכל שם ו' אותיות בשבוע הא' תכוין לשם הא' שהוא אבגית"ץ ותחלקהו בו' ימי השבוע ההיא בז"ה אות א' בליל א' אות ב' בליל ב' אות ג' בליל ג' אות ד' בליל ד' אות ת' בליל ה' או' צ' בליל ו' וכל הו' אותיו' עצמם בליל ז' ועד"ז בכל שבוע בשם של חלקו וכו'".

גם בדרושי הלילה דרוש ה' מתייחס הארי לשם מ"ב וז"ל:

"אחר הוידוי עם הכוונות הנז' תאמר תפילת אנא בכח... ואל תזכור שם בן מב' בפוך ממש אבל תכוון איך נרמז בר"ת של תפילה זו דאנא בכח כו'".

רבנו הארי כותב בפירוש שתפלת אנא בכח מקורה בשם בן מ"ב, וכן דעת גאון עוזנו ותפארתנו בכך יהוידע.

בספר "לשון חכמים" (חלק א' סי' ע"ז) כותב בעל הבן איש חי:

"גם דע כי בכל לילה אחר שיאמר ז' פסוקים של אנא בכח וכו' הנהוגים יאמר עוד ז' פסוקים אלו וכו'".

הגר"ש אליהו שליט"א (בקול צופיך 763, תוריע-מצורע תשע"ה) מבאר את תפלת אנא בכח:

"זו תפילה להצלה מצרת הגלות ומשעבוד מלכויות. אנו בגלות נחשבים כמו "צְרוּרָה", כבולים ושבוים בידי אומות העולם, אנו מבקשים התרה מצרירות זו: "תְּתִיר צְרוּרָה".

רמז לכך נמצא במספר המילים של התפילה הזו: מ"ב, תיבות כנגד מ"ב מסעות שעברו ישראל בדרך ממצרים לארץ ישראל. גם אנו עוברים כמותם מ"ב שלבים ומסעות בתהליך היציאה מצרת הגלות גם בימינו."

העניין בתפילה זו לומר לנו כי ככל שעם ישראל מתקרב יותר לארץ, כך הוא הולך ומתעלה. כל צעד אינו רק צעד גשמי, הוא צעד רוחני להתקרבות למדרגת ארץ ישראל, וכל פעם שורה עליהם שם ה' יותר ויותר. גם אנו עוברים כמותם מ"ב שלבים ומסעות בתהליך היציאה מצרת הגלות גם בימינו.

הרב קוק זצ"ל בספרו "עולת ראייה" (על אנה בכח שבקורבנות) מתאר שתי מדרגות הא' "קוטן הימין" שהיא השפעת חסד רק כפי יכולת המקבל. את המדרגה השנייה הוא מכנה "גודל הימין" שהיא השפעת חסד כפי יכולת המשפיע, גם אם המקבל אינו יכול להכיל את קבלת השפע מצד עצמו קבלת החסד במדרגה זו תתן בו כח ויכולת להכיל את השפע הנשפע עליו.

זוהי למעשה "גדולת ימין" שעניינה להתיר את הצרור, לפי ש"אין החבוש מתיר עצמו מבית האסורים" (ברכות ה:), וכך ה' ית' פדה אותנו ממצרים והוציאנו גוי מקרב גוי, אף על פי שלא היינו כלי לקבלת הברכה, כמו שנאמר "הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה" הוא השפיע עלינו מן "החסד הפנימי" וכמו שהזכיר עט"ר הגר"ש שפסוקים אלו הם בקשת כנסת ישראל היא ה"צרורה" על היציאה מן הגלות וגם בעניין המסעות שעל ידי זה שה' השפיע עליהם כמ"ב שלבים יכלו להתעלות מדרגת השיעבוד והגלות בה היו צרורים והוא ית' הרחיב להם.

למנצח בצורת המנורה מקורו ועניינו

האבודרהם הוא מהמקורות הראשונים המציינים את קריאת למנצח בצורת המנורה (שיר של יום עמ' קכד) וז"ל:

"ובמקצת מקומות אומרין אותו בכל יום מפני שנקרא 'מזמור המנורה'. והקורא אותו בכל יום, נחשב כמדליק המנורה הטהורה בבית המקדש, וכאלו מקבל פני שכינה וכו' ויש מקומות שנוהגים לומר בכל יום מימות העומר מזמור שיר אלהים יחנו ועוד יש בו ז' פסוקים חוץ מן הפסוק הראשון והם כנגד ז' שבועות."

וגם הרב פתח הדביר (באו"ח סי' רל"ד) כותב שאמירת למנצח בצורת המנורה היא כנגד הטבת הנרות של בין הערביים, ומי שאומרה כאילו הדליק את המנורה בבית המקדש. זוהי שיחדו מקום לאומרה אחר תפילת שמונה עשרה בגמר התפילה, זה מכיון שהדלקת המנורה בבית המקדש היא עבודה מאוחרת כמו שכתוב "מערב עד בוקר"

גם הרב חיד"א בצפורן שמיר (ח' יב') מפליג באמירת למנצח בצורת מנורה שכתוב על קלף ומוסיף ששכרו רב ועצום מאוד ויש בו סודות ותועלות ועושה נת רוח לבורא ית'.

הבא"ח ב"עוד יוסף חי" (ויגש ג') גם מפליג במעלת האומרה, ושהצירוף זקוף לפניו כפי שהיתה המנורה בבית המקדש והוא כמטיב את הנרות ממש. וכן כותב השל"ה ב"שערי השמים" ומדגיש את המעלה לאומרו בלילי הספירה.

האבודרהם (שיר של יום עמי' ק"כ) מתאר בטוב טעם את שבעת הפסוקים של למנצח כשבעת הקנים ואת מ"ט התיבות הוא קושרם למניין הגביעים הפרחים הכפתורים והנרות יחד.

גם הגמ' בשבת (כב.) מסבירה שהמנורה היא עדות להשראת שכינה בישראל.

וראיתי לעט"ר הגר"ש אליהו שליט"א ב"קול צופיך" (תזריע-מצורע תשע"ה):

"במזמור זה אנו מבקשים חן, ברכה והארת פנים. "אלקים יחננו ויברכנו. יאר פניו אתנו סלה". התפילה הזאת היא תפילה לגאולה שלמה. "והיה לך ה' לאור עולם" (ישעיה פרק ס). כמו כן אנו מתפללים לקידוש ה' לעיני כל העמים - "לדעת בארץ דרכך. בכל גוים ישועתך". מהארה זו לומדים אומות העולם שהשכינה שורה בישראל. על כן אומר המזמור כמה פעמים: "יודוך עמים אלקים יודוך עמים כלם".

מתפללים למשפט צדק בעולם כולו מתוך שמחה והכרה - "ישמחו וירננו לאמים. כי תשפט עמים מיישר. ולאמים בארץ תנחם סלה". מתפללים לשפע חקלאי בארץ ישראל - "ארץ נתנה יכולה. יברכנו אלקים אלקינו". מתפללים שכל השפע שיבוא על עם ישראל יביא את העולם כולו להבנה שה' מנהל את העולם. יביא ליראת שמים מקצה לקצה - "יברכנו אלקים. וייראו אותנו כל אפסי ארץ". זו התפילה שאנו צריכים לומר כל יום אחרי ספירת העומר. ולכן ראוי לכוון במיוחד כאן, בקריאת המזמור הזה, כאילו הוא כתוב על המנורה שיש בבית המקדש."

נמצא ש.מהות מזמור זה הוא שמקבל השפע ראוי לקבלו מצד עצמו, וזוהי מדרגת עם ישראל - לאחר שנחליץ מן הגלות ועלה בדרג' הטהרה וכעת כשיכול להכיל את השפע העליון מצד עצמו הוא מבקש על הגאולה השלמה בה ה' ית' ישפוט משפט צדק בעולם כולו ויכירו האומות מעלת ישראל ואלוהיו.

ומצינו לרבנו האריז"ל ב"שער הכוונות" (ענין ספירת העומר דרוש יא') שכתב:

"גם ראיתי למוז"ל מקפיד וזהיר מאד לומר אחר ספירת העומר מזמור אלהים יחננו כו' כולו מעומד ולכוין בכל יום ויום מן המ"ט ימים בת' א' ממ"ט תי' שיש בזה המזמור וכו'"

המורם מכל האמור לעיל:

- א. רבנו האריז"ל לא כתב לומר אנא בכח אחר ספירת העומר, אלא לכוון בספירה אותיות משם מ"ב הנרמז באנא בכח.
- ב. רבנו האריז"ל לא מציין שיש לומר מזמור למנצח מיד לאחר הספירה כמובא בכמה מן הסידורים שיש לאמרו מיד לאחר הרחמן.
- ג. רבנו האריז"ל שם דגש על שני עניינים: הא' אמירת המזמור הב' העמידה בעת אמירתו.

ד. מוכח גם מדברי השל"ה והאבודרהם שיש לאומרו "בלילי הספירה" או "בכל יום מימות העומר" ולא דווקא לאחר הספירה.

כתב רבנו הבא"ח בהגדת "אורח חיים" (הלכות ספירת העומר הנדפס ע"י הרב דוד יהודיוף זצ"ל):

"גם ראיתי למוז"ל מקפיד וזהיר מאוד לומר אחר ספירת העומר מזמור אלהים יחננו כולו מעומד ולכווין בכל יום ויום מן המ"ט ימים בתי"א מ"מ"ט תי' שיש בזה המזמור כו' גם עוד יכוון בכל שבוע משבעה שבועות בשם מ"ב של אנא בכח וכו' וע"כ צריך כל אדם להזהר בזה מאוד לומר אחר הברכה (של העומר) "הרחמן הוא יחזיר לנו עבודת בית המקדש למקומה במהרה בימנו" כי דברים אלו לצורך גדול נתקנו וכו'".

וכדעת רבנו האריז"ל ב"פרי עץ חיים" (שער תיקון חצות פרק ג):

"אח"כ מזמור אלהים יחננו ויכון כי הלא אחר אשר השכינה תערוג על אפיקי מים ואח"כ במזמו' יענך אנו שואלים על עצמינו אלהים יחננו ויברכנו לנו לישראל התחונני'".

ועוד כתב רבנו האריז"ל בספרו "פרי עץ חיים" (שער תיקון חצות פרק ג):

"ודע כי בכל לילה שבין פסח לעצר' שהם ימי הספירה תכוין בכל תיבה וכל אות ואות הנוגעת ומיוחדת לאותו לילה במספר ימי העומר כנוצר בדרוש ספירת העומר."

אנא בכח - כוונה או אמירה

לכאורה דברי רבנו הבא"ח בהגדת אורח חיים, סותרים לדברי האריז"ל בשער הכוונות שהובאו לעיל, שכן בעוד האריז"ל כותב שיש לומר אנא בכח קודם מזמור למנצח, הסדר בו הדברים מובאים בבא"ח הפוך.

ואפשר לתרץ בזה כמה תירוצים:

- א. לא הזכיר אמירה אלא כוונה בלבד ווודאי שלא יחלוק על רבנו האריז"ל.
- ב. לא סמך מזמור למנצח ל"הרחמן" כפי שסמך הרחמן לספירה.
- ג. מ"אורח חיים" לא ניתן להוכיח כיוון שלא רבנו הבא"ח הביאו לדפוס אלא נמצא כ"ק והובא לדפוס ע"י הרב דוד יהודיוף זצ"ל, והוא מעט מזעיר מכתבי רבנו הבא"ח אעפ"כ בסדר הציטוט של הבא"ח את דברי הארי מביא את אמירת למנצח ולאחר מכן את הכוונה ולא מן הנמנע שרבנו הבא"ח הזכיר כאן כוונת אנא בכח כיוון שכבר הזכיר כוונת למנצח והרי לא כתב "לאחר" למנצח כיוון אלא "גם עוד" כיוון. ובפרט שרבנו לא פרש כאן אמירה אלא כוונה.

ופסק רבי יעקב חיים סופר בספרו "כף החיים" (סי' תפ"ט ס"ק ח'):

"ואחר כך יאמר תפלת אנא בכח וכו' כולו בכל לילה ואחר כך יאמר מזמור אלהים יחננו ויברכנו וכו' כולו מעומד בכל לילה."

וכן מובא ב"כף אחת" (סי' ד):

"תפילות אחר ספירת העומר בכל שבוע ושבוע ושבוע ראשון אחר הספירה ואנא בכח ומזמור אלהים יחננו."

וגם בהגדת "ויגד יעקב" (מהדורת תשע"ב עמ' שלו') לר' יעקב רקח הקדים תפלת אנא בכח למזמור למנצח.

ובסידור כוונות "אהבת שלום" לרב יעקב משה הלל (בא' ספירת העומר) שהביא תפלת אנא בכח לפני מזמור למנצח זו"ל:

"אולם בסידור ר' שבתאי ז"ל כתב לומר תפלת אנא בכח, ולכוין בכל יום באות דאותו לילה. והכי נהגינן, דפשוט דכך הייתה כוונת הרב ז"ל."

בירור פסיקת ההלכה

מן האמור עולה שיש להקדים אמירת אנא בכח לאמירת למנצח כדעת מורנו ורבנו ועטרת ראשנו הגר"מ אליהו זצ"ל מכמה טעמים:

א. ע"פ מהות אנא בכח שהוא יציאה מהגלות בה עם ישראל עדיין אינו כלי להשראת שכינה והוא כ"סור מרע" ומהות מזמור למנצח שהיא הגאולה השלמה והשראת שכינה על הכלי המוכן אל השפע שהוא "כבר עשה טוב".

ב. שהקדימו אנא בכח לעניין כוונה בשער הכוונות ועוד.

ג. לא הזהירו לומר למנצח ישר לאחר הרחמן ואם כן אין לחוש להקדים אנא בכח.

ד. כל הסידורים מביאים את מילת אנא בכח המכוונת כנגד אותו היום לפני מניין היום ומילת למנצח המכוונת כנגד אותו היום לאחר מניין היום.

ה. ע"פ דעת חכם חיד"א, "כף החיים" ועוד שפסקו להקדים אמירת תפלת אנא בכח.

